

RESZEL RÖSSEL

powiat Kętrzyn komornictwo Reszel

zamek biskupów warmińskich

© Studio Wydawnicze Arta
www.arta.olsztyn.pl

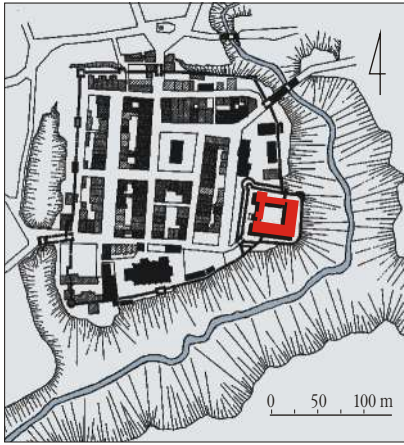
Reszel leży na wschodnim krańcu historycznej Warmii, około 15 km na zachód od Kętrzyna. Miasto położone jest malowniczo wśród pól nad rzeką Sajną, lewym dopływem Gubra. W okresie pruskim tereny te zamieszkiwało plemię Bartów i od nich nazwane zostały Barcją. W miejscu Reszla istniał wówczas gród prawdopodobnie o dużym znaczeniu handlowym – przebiegał tędy jeden z wiodących przez puszcze szlaków z Zalewu Wiślanego na tereny polskie.

Krzyżacy dokonali podboju Barcji około 1240 roku, lecz Prusowie walczyli o swoje ziemie i gród nad Sajną jeszcze przez ponad dwadzieścia lat, podczas których odzyskiwali go na krótko. Nazwa osady prawdopodobnie wywodzi się od pruskiej *Resel*, *Ressel* (nie znamy znaczenia tego słowa). Najwcześniej zapisano ją jako *Resl* w dokumencie z 1254 roku. Według kronikarza Zakonu Piotra z Dusburga pierwszą, jeszcze drewniano-ziemną strażnicę wzniesiono w 1241 roku wykorzystując pruskie umocnienia. Niszczoną i paloną przez Prusów strażnicę szybko odbudowywano, gdyż do końca XIII wieku Reszel był ważnym punktem strategicznym w walkach o wschodnie tereny Prus. Głównie z tego powodu, mimo że po podziale administracyjnym Prus ziemie wokół Reszla przyznano biskupowi warmińskiemu już w 1254 roku jako część jego dominium, Krzyżacy zwlekali z oddaniem strażnicy aż do roku 1300. Wokół zaczęła tworzyć się osada miejska (po 1275 roku wzniesiono

Widok na frontową, zachodnią elewację zamku

w Reszlu pierwszy, drewniany kościół). Oparty na prawie chełmińskim dokument lokacyjny wydany został w roku 1337. Ponieważ Reszel stał się ośrodkiem administracyjnej i sądowniczej władzy biskupa (powołano tu komornictwo), a samo miasto szybko się rozwijało, postanowiono zastąpić drewnianą warownię murem, obronno-reprezentacyjnym zamkiem. Budowę rozpoczęto za czasów biskupa Jana

Plan sytuacyjny miasta i zamku w średniowieczu, wg M. Ciborowskiego

z Miśni w 1350 roku, prace kontynuowali kolejni biskupi, a około 1400 roku zamek uzyskał swoją pełną, gotycką formę, która w dużej części przetrwała do dziś.

Warownię i miasto ulokowano w szerokim zakolu Sajny. Zamek stanął na skraju wzniesienia, którego stoki od strony wschodniej i południowej opadają bardzo stromo w dolinę rzeki, płynącej tu w głębokim wąwozie. Wznoszono go w kilku etapach, początkowo wykorzystując jeszcze fragmenty poprzedniej budowli i jej systemu obwałowań. Budowlę posadowiono na granitowych fundamentach i wymurowano z cegły. Najwcześniej powstał stojący po wschodniej stronie dom główny, czworokąt założenia zamkowego (ok. 43 m x 45 m) zamknięto murami kurtynowymi – w murze zachodnim umieszczono wieżę bramną, a w narożu północno-zachodnim potężną, czworokątną podstawę wieży obronnej. Wewnątrz założenia utworzył się czworokątny dziedziniec ze studnią pośrodku. W dalszym etapie budowy

Widok na zamek od wschodu, zza Sajny, po lewej wieża kościoła św. Piotra i Pawła

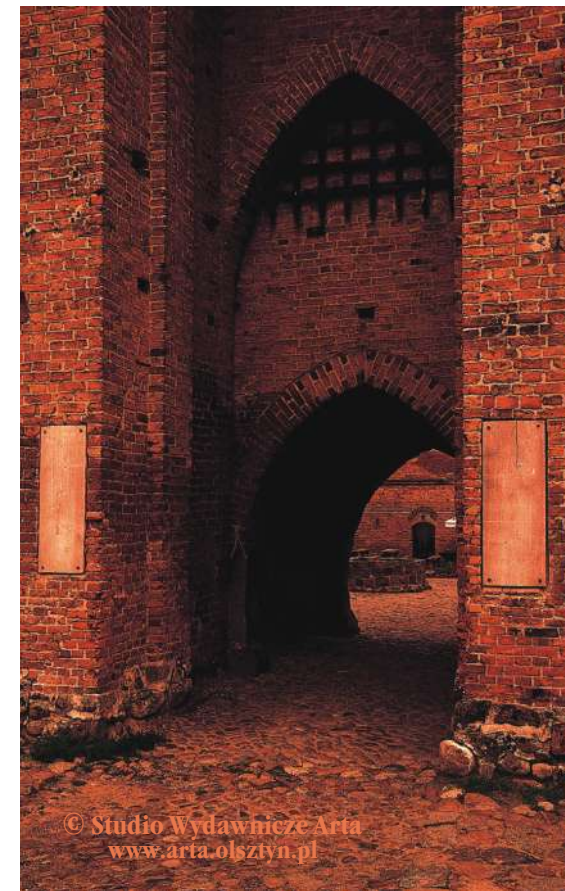

© Studio Wydawnicze Arta
www.arta.olsztyn.pl

zamku, jeszcze przed rokiem 1400, przy murze południowym wzniesiono drugie skrzydło mieszkalne, a do muru zachodniego (bramnego) i północnego dobudowano niższe i węższe skrzydła oraz przeprowadzono cylindryczną nadbudowę wieży obronnej. Na tym etapie budowy (za czasów biskupa Henryka Sorboma) wzniesiono również murowane krużganki wzdłuż skrzydeł mieszkalnych (wschodniego i południowego). W dalszych etapach rozbudowy warowni, po 1400 roku, podwyższono mury kurtynowe od północy i zachodu, nadbudowując je krytymi gankami obronnymi. Rozbudowano i podwyższono także wieżę bramną. Ostrołukowy przełot bramny został umieszczony w wysokiej, zamkniętej półkuli wnęce wieży, nad nią znalazły się pomieszczenia wartownicze i urządzenia służące do szybkiego podnoszenia i opuszczania wykutej z żelaza kraty (brony) chroniącej przejazd bramny. W zwieńczeniu muru zachodniego znalazły się do dziś zachowane machikuły – murowany, wysunięty ganek obronny oparty na granitowych wspornikach. Ganki obronne zamkowych skrzydeł, główna wieża obronna i wieża bramna były ze sobą skomunikowane, tworząc zamknięty obwód obronny.

Wąwóz Sajny chronił warownię jedynie z dwóch stron, dlatego od północy i zachodu wybudowano dwa pasma murów obronnych. Od znajdującego się po zachodniej stronie miasta zamek oddzieliła szeroka, prawdopodobnie sucha, fosa. Zewnętrzny mur zamkowy został sprzężony z miejskim systemem fortyfikacji. Od strony miasta zamek dodatkowo uzyskał rozbudowany system obronny, który modernizowano wraz z pojawianiem się nowych rodzajów broni jeszcze do połowy XVI wieku. Po 1400 roku w południo-

Zamkowa brama na dziedziniec

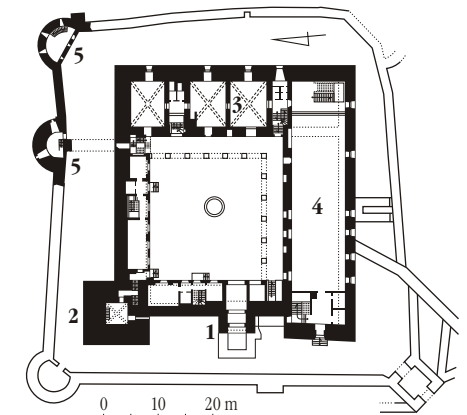

© Studio Wydawnicze Arta
www.arta.olsztyn.pl

Machikuły pod gankiem obronnym

© Studio Arta

Plan przyziemia zamku – stan obecny
rys. wg M. Ciborowskiego

- 1 – wieża bramna, 2 – wieża obronna,
- 3 – skrzydło wschodnie (dawny dom główny),
- 4 – skrzydło południowe, 5 – baszty

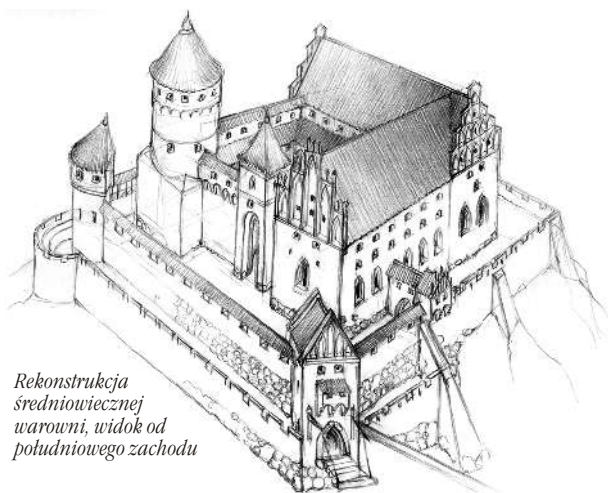
wo-zachodnim narożu zewnętrznych murów znalazła się dodatkowa, chroniąca wjazd wieża z wartownią (zachowane fundamenty). Po raz ostatni poważnie wzmocniono mury warowni w latach 1505–1533, kiedy wybudowano system półokrągłych bastei (głównie od strony północnej), co wiązało się z przystosowaniem zamku do obrony z użyciem broni palnej.

Powstały zamek górował sylwetą nad miastem, miał harmonijne proporcje, potężną wieżę w narożu, ciekawie rozwiązaną wieżę bramną, a dekoracyjne sterczynowe szczyty wieńczyły elewacje obu skrzydeł.

Funkcje użytkowe zamku rozwiązano podobnie jak w innych zamkach biskupich, i zapewne tak, jak w prawie bliźniaczym zamku biskupim w Jezioranach, który zbudowano na bardzo podobnym, jedynie od-

Widok na zamek od północy, z dziedzińca dawnego kolegium jezuickiego

Rekonstrukcja średniowiecznej warowni, widok od południowego zachodu

wróconym planie. Dowodzą tego szczegółowe plany zamku jeziorańskiego, i – zgodne z nimi – zachowane w obu warowniach piwnice pod dawnymi domami głównymi oraz przyziemie domu głównego (skrzydła wschodniego) w Reszlu. Pomimo, że w warowni reszelskiej nie zachowało się piętro reprezentacyjne ani pierwotne podziały wewnątrz skrzydła południowego, to można założyć, że również układ tych pomieszczeń był podobny do rozwiązań jeziorańskich. Dzięki temu możemy poznać ich pierwotny kształt i pełnione funkcje.

Dziedziniec zamkowy, poniżej wnętrza przyziemia dawnego domu głównego

W najstarszym, czterokondygnacyjnym, podpiwniczonym skrzydle wschodnim (domu głównym) piwnice pełniły funkcje magazynowe, a przyziemie gospodarcze i urzędowe – usytuowano tu zbrojownię, kuchnię oraz izby łowczego i rybackiego. Piętro pełniło funkcje reprezentacyjne, mieszkalne i urzędowe, składało się aż z pięciu niezbyt wysokich pomieszczeń. Mieściła się tu kaplica (najprawdopodobniej sklepiona gwiazdście), mieszkanie – zapewne z izbą urzędową – burgrabiego (zarządzającego zamkiem i reszelskim komornictwem), oraz pokoje gościnne. Wyżej znajdowało się niskie piętro gospodarczo-magazynowe. Najwyższą, czwartą kondygnacją było jednoprzestrzenne piętro obronne, a poddasze pełniło funkcję spichlerza. Skrzydło południowe liczyło również cztery kondygnacje. W przyziemiu znalazły się: kuchnia, browar, łaźnia i spiżarnia, a na piętrze mały i duży refektarz oraz komnaty dla wizytującego zamek biskupa i jego dworu. Piętro to – podobnie jak w domu głównym – pełniło zatem także funkcje reprezentacyjno-mieszkalne. Podobnie też jak w domu głównym najwyższe piętra skrzydła południowego pełniły funkcje magazynowe i obronne. Piwnice domu głównego sklepione są krzyżowo na gurtach, a przyziemie krzyżowo-